

УДК 94(436+439)«1916/1918»:061.2(=611.16):355.257.7

Ігор Срібняк,

д-р іст. наук, проф.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-9750-4958

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІ ЗДОБУТКИ ТА ВТРАТИ ЄВРЕЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ У ТАБОРІ ФРАЙШТАДТІ, АВСТРО-УГОРЩИНА (1916 – початок 1918 рр.)

***Анотація.** У статті розкрито специфіку функціонування у таборі Фрайштадт (Австро-Угорщина) єврейської національної організації, заснування якої стало можливою завдяки сприянню президії Союзу визволення України у Відні та української таборової громади. Дуже важливим було те, що провідники єврейської та української організацій усвідомлювали нагальну необхідність політичного освідомлення поневолених російським царем народів (зокрема – єврейського і українського), а також важливість українсько-єврейського порозуміння. Однією з перших спільних політичних акцій євреїв і українців у таборі стала артикуляція ними свого критичного ставлення до імперських порядків у Росії під час відвідування табору представницею Російського Червоного Хреста А. В. Романовою.*

Вже навесні-влітку 1916 р. єврейський просвітній гурток зумів розбудувати свою діяльність у таборі, організовуючи для таборян національні культурно-мистецькі імпрези та провадячи освітні курси. Запорукою успіху в його роботі стало забезпечення регулярної фінансової допомоги з прибутків, отримуваних таборовою кооперативною спілкою «Чайня». Водночас українською організацією табору єврейському гурткові надавалось їй вагоме нематеріальне сприяння – шляхом тимчасового надання на безоплатних засадах таборових приміщень для підготовки театральних вистав, концертів та проведення різних акцій національно-просвітницького змісту.

На жаль попри задеклароване у цей час взаємне визнання національно-політичних прагнень обох народів (єврейського і українського) – темпи і характер державно-політичних перетворень в Україні спонукали єврейську організацію спочатку дистанціюватись, а потім заявити про своє неприйняття українського «усамостійнення». У свою чергу – таке неприхильне ставлення полонених євреїв до самостійницьких прагнень українців обумовило припинення, а потім й цілковитий розрив між двома громадами, що у свою чергу поставило під сумнів набутий ними досвід у спільній боротьбі з російським деспотизмом.

***Ключові слова:** полонені українці та євреї, культурно-просвітній гурток, громада, комендатура, табір Фрайштадт, Австро-Угорщина.*

***Постановка проблеми.** Військове зіткнення держав Почвірного союзу з Антантою, на боці якої виступила й Росія, витворило для України цілком нові політичні можливості для активізації боротьби за відновлення української державності, даючи можливість привернути до цих питань увагу широких кіл європейської громадськості та тісно пов'язати їх з міжнародною політикою. Кінцева поразка Російської імперії давала реальний шанс для національного самовизначення України та повної її самореалізації. Наслідком цих сподівань стало створення 4 серпня 1914 р. у Львові Союзу визволення України (СВУ),*

який визначив своїм найголовнішим завданням боротьбу за українську державність.

З цією метою СВУ докладав всіх можливих зусиль для національно-організаційного згуртування полонених українців зі складу царської армії, загальна чисельність яких у таборах Австро-Угорщини та Німеччини на початку Першої світової війни становила понад 200 тис. вояків [6, с.15] та продовжувала невпинно збільшуватися. Частина з їх числа (за їх особистою на те згодою) була у кінці 1914 р. сконцентрована в окремому таборі Фрайштадт з метою їх українізації. У наступному році в Німеччині були українізовані ще три табори – Раштат, Вецляр, Зальцведель. У згадуваних таборах були створені просвітні відділи, членам яких (цивільним особам з числа галицької інтелігенції) було доручено проведення організаційно-просвітньої роботи в середовищі полонених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ознайомлення широкого читацького загалу зі специфікою функціонування єврейських національних організацій в таборах полонених українців зі складу Російської імператорської армії в Австро-Угорщині та Німеччині було започатковано виходом збірки спогадів «Союз визволення України», авторами якої були наведені окремі факти з даної дослідницької проблеми [1, с.28; 7, с.44–45]. Щоправда, фактично мемуарний формат матеріалів даної збірки (всі їх автори брали безпосередню участь у культурно-освітній роботі в таборі Фрайштадт) – змушує віднести їх радше до розряду джерел.

За кілька років потому світ історія табору Фрайштадт опинилась у фокусі уваги австрійських дослідників, коли спочатку Петра Рапперсбергер – на основі використання широкого кола джерел, і зокрема архівних – здійснила цілісну реконструкцію історії табору в рамках своєї дипломної роботи [27]. Майже паралельно істориком Ф.Феллнером була підготовлена розлога стаття про різні аспекти життєдіяльності згадуваного табору та його мешканців [20].

Тоді ж до вивчення особливостей функціонування т.зв. «національних» таборів в Австро-Угорщині та Німеччині звернулись й українські історики, наслідком зусиль яких стала публікація низки статей та монографічних досліджень з проблематики полону. Важливе значення для розуміння обставин перебування вояків-українців у Фрайштадті мала монографія І.Срібняка, що була підготовлена на основі опрацювання обширного кола джерел, виявлених її автором в українських архівосховищах. У цій книзі вперше була наведена стисла інформація про співпрацю української та єврейської національних громад у згадуваному таборі [12, с.64–65].

Специфіка функціонування єврейських організацій в українських таборах в Австро-Угорщині та Німеччині була за два роки конкретизована доповіддю І.Срібняка на 8-й Міжнародній науковій конференції з юдаїки в Москві[9]. Але запропонований організаторами згадуваної конференції більш ніж лаконічний текстуальний формат статей дозволив лише дуже побіжно зупинитись на деяких аспектах цієї теми. За кілька років до цієї тематики звернулася українська дослідниця Л.Кривошеєва, наслідком чого стала публікація ще однієї невеликої за своїм обсягом статті [4], а також уміщення в підготовленим нею дисертаційному проєкті коротких сюжетів про діяльність єврейських організацій в українських таборах [5, с. 55–56, 77–78, 83, 121, 136].

Паралельно з цим до вивчення особливостей утримання полонених росіян в таборах Австро-Угорщини звернулася Верена Морітц [26], дослідницький інтерес якої до цієї теми реалізувався у підготовці та захисті дисертаційного проєкту [26]. В подальшому дослідниця (одноосібно та спільно з Г.Ляйдінгером та Ю.Валлечек-Фрітц) опублікувала монографію та низку змістовних статей з проблематики полону [21; 22; 23; 24]. Дослідження специфіки взаємодії української та єврейської громад у таборі Фрайштадт продовжується й останніми роками, підтвердженням чому стала публікація кількох чергових розвідок [8; 10; 28].

Метою статті є уведення до наукового обігу досі ще недосліджені документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), які стосуються насамперед культурно-мистецької складової повсякдення полонених євреїв у таборі Фрайштадт. Йдеться, зокрема, про афіші театральних вистав та програмки музичних вечорів єврейських аматорських колективів, які розвинули активну діяльність у цьому таборі. Крім того, були використані також й інші архівні матеріали (статутні документи єврейської громади, листування тощо), які досить повно ілюструють різні національно-політичні акції, до проведення яких вдавались члени єврейської громади, зазвичай взаємодіючи при цьому з українською таборовою громадою.

***

Виклад основного матеріалу дослідження. Початки національно-організаційної та культурно-освітньої роботи у таборі Фрайштадт були досить складними, що було зумовлено складністю сепарації полонених українців за національною ознакою через невизнання ними своєї приналежності до українства. Ще одним негативним фактором було те, що адміністративний провід у бараках та блоках таборів перебував у руках підпрапорщиків царської армії (з числа полонених). Переважна їх більшість перебувала на позиціях

чорносотенства та ревно захищала російські імперські постулати («самодержавство», «православність», «народність»), не зупиняючись при цьому й перед фізичними розправами над тими полоненими, хто хоча би на хвилину засумнівався в «істинності» цієї «тріади» [12, с.40–41].

Саме така ситуація мала місце в Фрайштадті на початку літа 1915 р., коли в ньому був створений Просвітній відділ СВУ. За його наполяганням австрійська комендатура розпочала вивезення з табору чорносотенного російського елемента, проте цей процес тривав дуже повільно. Слід відзначити, що частина полонених-євреїв у цей час перебувала під впливом чорносотенців, що спонукало голову Просвітнього відділу Романа Домбчевського 15 вересня 1915 р. звернутись з листом (ч. 94) до президії СВУ з поясненням ще однієї обставини, яка ускладнювала проведення організаційної роботи в таборі.

У згадуваному листі він вказував на те, що «ще й тепер маємо значне число жидів-полонених (євреїв – *авт.*), які в кождім згляді мають різні привілеї, визискують других, перешкоджають в нашій роботі, головно музиці, виступають одверто ворожо проти товаришів полонених, що починають ставати свідомими Українцями. Ті жиди дозволяють собі на образливі вискази (вислови – *авт.*) проти України. Все те роблять вони, бо мають за собою плечі...» [17, арк.52зв.]. Говорячи про «плечі» Р.Домбчевський очевидно мав на увазі те, що їх підтримували та протегували у питаннях призначення на різні таборі посади окремі службовці комендатури табору (очевидно що теж євреї – *авт.*).

Попри таку настанову частини полонених євреїв до української національної ідеї Просвітній відділ СВУ не перешкоджав у створенні єврейських ініціативного і просвітнього гуртків (кінець жовтня 1915 р.) [13, арк.1а], сподіваючись у подальшому подолати такі їх настрої. Тим більше, що у таборі перебували й ті євреї, які ще до війни входили до складу єврейських революційних партій та відповідно мали виразно антицаристські політичні переконання. Саме з цією категорією український актив табору й розраховував кооперувати свою організаційно-просвітницьку роботу в подальшому, і ці сподівання невдовзі повністю справдились.

Перша нагода до зближення полонених євреїв та українців трапилась вже за два місяці, коли в таборі вже діяв єврейський просвітницький гурток під головуванням Арона Вакса (Арнса). 2 січня 1916 р. Фрайштадт з гуманітарною місією відвідає сестра милосердя Петроградської общини Червоного Хреста св. Георгія Александра В. Романова. Прибувши до табору А.В.Романова майже відразу вдалась до свідомого провокування національно заангажованої частини

таборян з числа євреїв та українців, шукаючи (і знаходячи) захоплене схвалення цього у чорносотенців, які все ще продовжували залишатись у Фрайштадті. Зрештою, активістам української і єврейської організацій вдалось дати відсіч усім її провокаторським діям та продемонструвати А.В.Романовій своє дійсне до неї ставлення [10].

Підсумком перебування А.В.Романової стало загострення ситуації в таборі, бо після її від'їзду в Фрайштадті відбулась значна кількість локальних зіткнень між противниками і прибічниками національної роботи, причому деякі з них закінчились бійками. Спроба членів єврейського просвітнього гуртка організувати в «Чайній» мітинг була зірвана «чорною сотнею». Найгіршим було те, що представники таборової австрійської адміністрації фактично взяли сторону чорносотенців. Така позиція австрійської влади спонукала А.Вакса звернутись до Просвітнього відділу СВУ з «Протестом» (від 10 січня 1916 р.), в якому відзначалось, що з'ясування А.В.Романової політичних поглядів полонених не мало нічого спільного з її офіційною місією представниці Червоного Хреста [15, арк.6].

Це звернення, а головню спроби А.Вакса та його однодумців протидіяти провокаційній діяльності А.В.Романової у Фрайштадті, засвідчили рішучу зміну в ставленні частини полонених до організованого українського руху. На користь цього свідчив й лист (від 4 лютого 1916 р.) А.Вакса, з яким він звернувся до Просвітнього відділу СВУ. У ньому він, зокрема, зазначав, що він вже працює в таборі не тільки з євреями, але й з українцями – використовуючи для цього свої виступи на загальних зборах полонених у таборовій «Чайні» (буфеті). Далі у своєму листі А.Вакс зазначав, що «єврейський громадсько-політичний і національний рух має йти руку об руку з українським рухом», і що треба подбати про «взаємну підтримку двох гноблених націй – Української та Єврейської – в боротьбі з гноблячими і пануючими національностями» [17, арк.95–97].

Дуже показовим є ставлення до цього листа (та її автора) голови «Просвітнього відділу СВУ» Р.Домбчевського, який надіслав його оригінал до Президії СВУ (Відень) з такою супровідною припискою: «[...]полонений Вакс є високоінтелектуальною людиною, знаменитим бесідником (тут: оратором – *авт.*), ставився дотепер дуже прихильно до української справи й підпірав «Просв[ітній] Виділ С.В.У.» у його просвітній роботі» [17, арк.97].

Така позиція А.Вакса великою мірою сприяла розвитку єврейського національного руху в таборі, що зокрема виявилось у реорганізації 2-5 березня 1916 р. єврейського ініціативного гуртка в «Провізорче Центральне Бюро

з'єднання Жидів на зайнятих територіях України» (далі – ПЦБ або Бюро) (*ілюстр.1*), яке діяло на підставі власного «проекту статуту». Головою (президентом) організації було обрано А.Вакса, заступником – І.Шапіро (Найєра), першим секретарем – Д.Бродського (Деб'е) [13, арк.1а].

У «проекті статуту» єврейської організації були визначені засадничі положення, які регламентували діяльність єврейської організації. Так, зокрема, його § 2 передбачав, що «в жидівському національному питанню «Ц.Б.» (Центральне бюро – *авт.*) стоїть на становищу потреби для Жидів на Україні автономізування всіх сторін життя, де проявляються особні національні інтереси жидівського народу». Тут же містилось положення про кооперацію зусиль Бюро з тими політичними партіями та групами, які могли би сприяти його успішній діяльності або «наближенню засадничих програмових цілей» ПЦБ.

У § 9 «проекту статуту» йшлося про ставлення ПЦБ до державницьких прагнень українського народу: «до витворення своєї докладної платформи, [Бюро] стоїть в Українському питанню на засаді признання повної рації думці, що Український нарід має право на самостійне національно-політичне існування» [13, арк.6]. Декларуючи таке право українців ПЦБ, щоправда, несвідомо чи свідомо «обмовився» – заклавши конструкцію – «до витворення своєї докладної платформи», як ніби в цій майбутній платформі могло фігурувати щось інше або таке право в українців могло бути відібране, але тут вже йшлося про деталі.

ПЦБ поставила перед собою «ближчі» та «ширші» завдання. Перші, зокрема, полягали у «поширенні можливостей працювати серед полонених Жидів з України в таборах Австрії та Німеччини», «перенесення своєї політичної роботи на зайняті території України» та «вироблення своєї платформи в Жидівському та Українському питаннях» [13, арк.4–5].

Своїми перспективними («ширшими») повоєнними завданнями ЦПБ визначила ведення агітаційної роботи в підросійській Україні (силами підготовлених у Фрайштадті єврейських агітаторів), заходами яких там мала бути «розкинена сіть організацій[...] під ідейним проводом «Ц.Б.»», допоки там би не було створено єврейське крайове представництво. В Галичині діяльність єврейських «агітаторів на чолі з деякими членами «Ц.Б.» мала носити цілком інший характер, зокрема полягати «в напрямі глибшого та ближчого спізнання між Жидівським та Українським народами» (останнє визначалось засадничою метою діяльності ПЦБ) [13, арк.3–4].

Задля досягнення цієї мети ПЦБ планувало заснувати в Галичині видавництво, яке би «займалося перекладами з однієї мови на другу та відворотно українських та жидівських творів красного письменства», в ньому також перекладались би та видавались «наукові та публіцистичні твори, які можуть причинитися до ліпшого обзнайомлення інтелігентних верств із національно-політичними завданнями та точками контакту сих завдань на ґрунті обопільних інтересів Жидівського та Українського народів».

Нарешті, мала бути й заснована єврейська національна газета, яка була би «присвячена жидівсько-українському зближенню». У національно-політичному відношенні ПЦБ декларувало необхідність «з'єднання суспільних сил Жидів та Українців в боротьбі зі шкідливими для одних та і других польськими аспіраціями в Східній Галичині та взагалі там, де вимагають обставини» [13, арк.4–4зв.].

Отже, визнаючи кінцеву мету боротьби українців – створення української держави – ПЦБ сподівалось на отримання моральної та матеріальної підтримки з боку СВУ, що мало для розвитку єврейської організації першорядне значення. Для цього Бюро було готове засвідчити перед австрійськими та німецькими чинниками повну відповідність діяльності єврейських організацій у Фрайштадті (так само як і в інших таборах) українським інтересам, які можна було би «в певній мірі[...] використати для української справи».

У свою чергу ПЦБ просив СВУ про сприяння у переведенні до Фрайштадту з інших австрійських таборів (в Німеччині центром збору полонених євреїв мав стати Раштат) національно свідомих євреїв, для чого слід було здійснити їх попередній відбір членами Бюро. Насамкінець ПЦБ просило СВУ про включення її членів до тих груп полонених, які призначались для роботи на окупованих Центральними державами українських землях, що мало би, на думку А.Вакса, «гарні та висококорисні наслідки» для розвитку національного руху обох народів [13, арк.5–6].

А.Вакс запевняв, що ПЦБ провадитиме просвітню роботу в Фрайштадті «в напрямі національного освідомлення на соціалістичному тлі та в напрямі обзнайомлення із українською справою зокрема та в синтезі з Жидівською». При цьому «урядовою мовою організації та мовою пропаганди» мала стати «сучасна Жидівська мова» (§ 12 «проекту статуту»), що цілком відповідало внутрішньотаборовим реаліям Фрайштадту, де українська мова була «урядовою» для всіх українських організацій табору. Свої відносини з українськими організаціями Бюро будувало на ґрунті «обопільної технічної та моральної підпомоги». Це, зокрема, виявилось у кооперації зусиль членів

української та єврейської організації у таборівій кооперативній спілці «Власна поміч», завдяки чому остання була захищена «від переваги в ній неорганізованих елементів» (з 417 членів «Власної помочи» 112 осіб належали до єврейської організації) [13, арк.1а–2].

Зміст програмних документів єврейської організації та їх політична спрямованість відповідали інтересам розвитку українського організованого руху, відтак є цілком логічним, що президія СВУ неофіційно сприяла розвиткові «єврейської справи» в таборах та надавала усю можливу допомогу, підтвердженням чому стало висловлення А.Ваксом щирої подяки керівництву Союзу, та прохання «о братерську руку помочи» в усвідомленні того, що це «ще більше зміцнить нашу готовність разом з Українським народом станути до праці за нашу спільну луччу (кращу – *авт.*) будучину» [13, арк.7].

Разом з тим А.Вакс, намагаючись привернути додаткову увагу уряду Австро-Угорщини до єврейського національного руху в таборах полонених царської армії, звернувся в імені ПЦБ з листом (від 9 липня 1916 р.) до високопосадовця австрійського МЗС консула Е.Урбаса, який у цей час здійснював ознайомчу подорож до Фрайштадту. У ньому президент ПЦБ відзначав, зокрема, те, що на відміну від ситуації в Російській імперії, де єврейський народ перебуває у пригнобленому стані, тут – в таборі полонених українців Фрайштадт – євреї мають всі можливості для вільного національного самовираження. Користуючись нагодою – А.Вакс і його однодумці заявляли у листі свій «протест проти політичного та національного поневолення» єврейської нації у Росії [13, арк.9].

У згадуваному листі увагу Е.Урбаса було звернуто і на те, що «єврейський народ і Україна, до якої ми (автори листа – *авт.*) належимо, виборюють національну самостійність і мають багато спільного в своїх прагненнях». Розвиваючи цю тезу автори листа зазначали, що єврейська організація готує в таборі й в Україні спільний виступ двох народів в боротьбі за національну свободу, в також висловлювали свою переконаність у тому, що зусилля євреїв із захисту пригноблених народів «отримають подальший розвиток» і «нові можливості» [13, арк.9].

У своєму листі у відповідь консул Е.Урбас відзначив, що йому відомо про тяжкий стан єврейського народу в Російській імперії, рівно як і про їх гноблення з боку царського уряду. Також він зазначив, що в Австро-Угорщині відсутня дискримінація за національною ознакою, і що уряд його держави вдається до реалізації різних заходів з метою поліпшення становища єврейського народу. Та організаційна робота, яка провадилась в таборі членами

Бюро, була, за оцінкою Е.Урбаса дуже корисною для єврейського народу, наближуючи той час, коли він зможе звільнитись з-під панування Російської імперії [13, арк.8].

Тогочасна динаміка розвитку єврейського національного руху в Фрайштадті дійсно була більш ніж позитивною – заснований заходами ПЦБ «Жидівський Просвітній Гурток імені Шолом-Алейхема» на чолі з комітетом у складі 6 осіб на чолі з Є.Бродським (Гольдвартом) мав всі можливості для розвою всіх можливих сфер єврейського національного життя у Фрайштадті. В його складі діяли окремі секції (комісія зі збирання історичних матеріалів, секція «штуки» (мистецтва – *авт.*), бібліотека, просвітня секція). Остання (у складі 17 осіб) забезпечувала ведення просвітньої роботи в таборі серед полонених євреїв, і зокрема з 2 квітня 1916 р. провадила школу, де вчили «жидівської та української мовам, географії, історії, математиці та німецькій мові». Її відвідував 51 учень, заняття відбувались двічі на тиждень. Комісія збирала серед полонених «оповідання, вражіння та факти», які характеризували ставлення вояків царської армії та її командування до євреїв у фронтовій смузі та «положення Жида-жовніра в армії під час війни». Бібліотека єврейського гуртка диспонувала 200 книжками (у переважній більшості мовою ідиш), її послугами користали пересічно 100 полонених євреїв [13, арк.2].

Ще одним важливим напрямком діяльності єврейського гуртка була культурно-мистецька сфера, свідченням чому стала проведення влітку 1916 р. у таборі кількох національних літературних вечорів (30 червня, 14 липня та ін.), в програмі яких були доповіді, хоріві співи, декламації, читання уривків літературних творів єврейських авторів, сольні пісенні виступи та інструментальна музика у виконанні таборових музикантів [13, арк.12–14]. (*ілюстр. 2, 3, 4*).

Таке різноманіття культурно-національних заходів сприяло значному припливу до складу єврейської організації нових членів: якщо станом на 11 червня 1916 р. гурток нараховував у своєму складі 112 полонених євреїв табору Фрайштадт [13, арк.7], а ще за короткий час (до кінця червня ц.р.) його кількісний склад зріс до 153 членів (з 216 євреїв, які перебували в таборі). Завдяки моральній та матеріальній підтримці українців – авторитет єврейської організації неухильно збільшувався, що давало А.Ваксу підстави «незабаром мати всіх полонених Жидів табору членами організації» [13, арк.1].

Проведення всіх цих викладів та імпрез вимагало порозуміння і тісної кооперації зусиль активістів з числа євреїв та українців, що стало можливим завдяки проведенню спільних нарад та взаємному запрошенню на сходини

українців і євреїв представників єврейського просвітнього гуртка та членів українських організацій. Перед українцями найчастіше єврейські інтереси представляв А.Вакс, і кожного разу українська сторона йшла на зустріч його проханням про використання таборових приміщень громадсько-культурного призначення для проведення національних вистав та концертів силами єврейської громади. У свою чергу, на зборах членів єврейського просвітнього гуртка також були присутні делеговані громадою «Самостійна Україна» українські активісти [1, с.28].

Моральна підтримка єврейського національного руху супроводжувалась й матеріальною – на потреби єврейського гуртка надходили грошові надходження (членські вкладки та благодійна допомога, внески комендатури та СВУ), так що протягом 1 листопада 1915 – 11 червня 1916 рр. до його каси надійшло 324,55 корон австрійських (к.а.) [13, арк.2]. Ще одним джерелом грошових надходжень до каси єврейської організації стали відрахування з прибутків таборового кооперативу – спілки «Власна поміч», що стало можливим завдяки неформальній кооперації зусиль української та єврейської організацій в таборі.

З огляду на те, що до числа пайщиків кооперативу входили й полонені євреї, сторони досягли угоди, що на потреби єврейського просвітнього гуртка перераховуватиметься до 7% від сум з чистого прибутку (з тих, які спрямовувались загальними зборами кооперативу на культурно-освітні цілі й у точній відповідності до кількості євреїв – членів кооперативу). Також сторони домовились взаємно підтримувати жадання один одного – спільно голосуючи під час розподілу сум відповідно на українські та єврейські цілі. Завдяки цим домовленостям за весь час існування фонду єврейського просвітнього гуртка при таборовому кооперативі до нього було перераховано 1158,69 к.а. [7, с.45]

Кооперація зусиль єврейської та української громад у Фрайштадті навесні-влітку 1916 р. була настільки успішною, що уможливила проведення національно-організаційного згуртування євреїв у таборі полонених вояків-українців царської армії в Раштаті (Німеччина). За ініціативою представника фрайштадського ПЦБ та згодою тамтешніх Просвітнього відділу СВУ і Генеральної ради української громади «Самостійна Україна» у цьому таборі 21 квітня 1916 р. були проведені установчі збори «Жидівського просвітнього гуртка» раштатського табору. На збори були запрошені представники всіх українських таборових організацій і гості з фрайштатського табору. Представник єврейського гуртка виголосив промову «в напрямі єднання з

українськими організаціями та спільного розуміння жидівських та українських справ» [3, с.15].

Метою новоствореної єврейської організації було визначено ознайомлення її «членів із спільністю інтересів жидівського (єврейського – *авт.*) та українського народу» та їх національного освідомлення. Єврейський гурток в Раштаті мав статус регіонального відгалуження ЦПБ та мав узгоджувати з ним свою діяльність, що було зафіксовано у проекті його статуту та «регулямину», які ще мали бути розглянуті та затверджені Генеральною Радою громади «Самостійна Україна». За оцінкою президента ЦПБ А.Вакса (звідомлення до СВУ від 11 червня 1916 р.), на початковому етапі своєї діяльності раштатський єврейський гурток «гарно розвивався», об'єднуючи у своєму складі 45 членів (з 49 євреїв, які перебували в таборі) [18, арк.15].

На підтвердження цього свідчить й інформація з протоколу № 13 засідання Генеральної Ради української громади «Самостійна Україна» від 13 липня 1916 р., про наявність у новоствореної єврейської організації своєї бібліотеки і читальні) [18, арк.15]. Одноголосно затвердивши статут єврейського гуртка, Генеральна Рада висловила сподівання, що єврейська організація йтиме «спільно з нашими (українськими – *авт.*) організаціями в таборі», а разом тим обстоюватиме й «національну справу жидів» [19, арк.80–81]. Напевно що не отримавши ще інформації про це рішення, президент ЦПБ А.Вакс 20 липня 1916 р. звернувся до президії Союзу Визволення України з проханням відрядити до Раштату двох-трьох осіб «для проведення організаційної праці». Найкраще для виконання такої місії, на його думку, надавались Йосиф Шапіро, Янкель Койлес і Рувін Ліфшиц. Керівник єврейської організації Фрайштадту наполягав, що від цього залежатиме «існування і розцвіт нашої організації в Раштаті» [16, арк.98].

Але ще до цього (14 серпня 1916 р.) А.Вакс звернувся із заявою до Просвітнього відділу СВУ в Фрайштадті, в якій повідомляв, що з огляду на незадовільний стан свого здоров'я, що стало «наслідком безупинної, інтензивної праці протягом десятих місяців», він змушений «спинити свою діяльність та зрезигнувати зі співробітництва ві всіх інституціях», що стосувалось й єврейської організації. З цього моменту він знімав з себе «моральну відповідальність за хід подій в організаціях табору», де до цього він був дуже помітним. Можна лише припустити, що багаторазові виступи А.Вакса на зборах та виголошення різних промов призвели до його нервового перенапруження, обумовивши прийняття ним рішення про самоусунення від всієї роботи [16, арк.149].

У цей час трапились й перші розбіжності між провідниками єврейської та української громад, що були пов'язані зі збільшенням (понад визначену норму) представництва євреїв у виборних органах таборової кооперативної спілки «Чайна». До складу її правління традиційно входило двоє представників єврейського гуртка, але коли у серпні 1916 р. до неї було обрано ще одного делегата від єврейського гуртка, це викликало претензії з боку українців, довівши справу до конфлікту. У цій ситуації збори єврейського просвітнього гуртка (від 12 серпня 1916 р.) були змушені констатувати, що це обрання пішло всупереч попередніх домовленостей. Разом з тим – беручи до уваги збільшення кількості членів кооперативу – євреїв, збори запропонували збільшити в ньому «квоту» євреїв, залишивши двох членів єврейської організації та делегувавши одного до виконавчого органу спілки (управи) [13, арк.10].

Для пошуку шляхів вирішення цієї колізії 24 вересня 1916 р. у таборі була скликана спільна «конференція» представників української і єврейської організацій, на якій було вирішено, що «конфлікт, який вийшов був нещодавно поміж обома організаціями на тлі подій в чайні, уважати за інцидент, що проминув». Питання про збільшення єврейського представництва в керівництві кооперативу було вирішено передати на розгляд загальних зборів всіх пайщиків, і зрештою його вдалось залагодити на компромісних засадах [13, арк.11]. Зрештою, участь єврейських представників у роботі виборних органів кооперативної спілки та розподілі її прибутків з попри згаданий конфлікт – також була ефективною формою взаємодії між двома національними організаціями, сприяючи порозумінню євреїв та українців на економічному ґрунті.

Спільна «конференція» також ухвалила, що у подальшій освітній справі обидві громади залишатимуться на старій основі, коли «ціла жидівська організація стоїть на становищі окремішності жидівського народу, – та признає за українським народом повне право національного самоозначення». Також спільним бажанням учасників «конференції» було «причинитись освітньою працею для можливого гладження відносин поміж двома народами – і то після війни». Щодо ж «уложення політичних відносин поміж обома народами після війни», то сторони виріши залишити «собі[...] в дану хвилию вільну руку» [13, арк.11].

Попри відхід А.Вакса від участі в громадсько-політичному та національно-організаційному житті табору створені його зусиллями єврейські організації успішно продовжували свою діяльність, зробивши особливий наголос на активізації її культурно-мистецької компоненти. Протягом другої половини

1916 – 1917 рр. у таборі діяв єврейський національний театр, вистави якого готувались зусиллями акторів-аматорів «Жидівського Драматичного Кружка ім. Якова Гордіна». На сцені таборового театру ними було, зокрема, поставлено (мовою ідиш) цілу низку вистав, у т.ч. драму на чотири акти «Уродженність» Прилуцької (*ілюстр.5*), п'єсу в трьох діях «Наша віра» Шолом-Алейхема (*ілюстр.6*), перший акт п'єси Я.Гордіна «Ідіот» (*ілюстр.7*) та спектакль «Бог, сатана, чоловік». Аби полегшити сприйняття змісту цих п'єс таборянами-українцями, єврейський драмгурток подбав про виготовлення у таборовій друкарні програмок деяких вистав з лібрето українською мовою [13, арк.17–18] (*ілюстр.8, 9*).

Єврейські артисти та музиканти охоче готували й театральні-музичні вечори, один з них відбувся у грудні 1917 р. з такою програмою: перший акт п'єси Я.Гордіна «Ідіот», «Жидівський робітничий гімн», вальс «Спомин Шраєра», «Бранка» (монолог Шолом-Алейхема), «Сумний спів пам'яті Шевченкові» Присовського, лезгинка і гопак, декламації та марші у виконанні оркестру мандоліністів Я.Гордіна [13, арк.15-16зв.]. На початку 1918 р. була здійснена постановка драми (на чотири дії) «Жидівський король Лір» Я.Гордіна – за вже виробленою традицією вона була запропонована увазі таборян на ідиш, а програмка з лібрето були виготовлені українською мовою. (*ілюстр.10*)

Як і раніше – всі ці культурно-мистецькі та освітні ініціативи єврейського просвітнього гуртка – знаходили всебічну підтримку з боку українських таборових інституцій. Так, зокрема, час від часу проводились спільні «конференції» членів Драматичного товариства ім. І.Котляревського і єврейського драмгуртка, на яких розглядалися питання про порядок використання реквізиту, костюмів та декорацій під час проведення єврейських вистав. Ця допомога була тим більш важлива, що дозволяла піднести мистецький рівень вистав, а крім того – сприяла припливу глядачів з числа полонених українців. Ці конференції та спільна діяльність таборових артистів дозволяла у значній мірі подолати хибні стереотипи у сприйнятті євреями українців та навпаки, закріплюючи в їх свідомості позитивну візію у ставленні націй один до одного [14, арк.24].

Така досить тісна кооперація двох таборових організацій – єврейської та української – тривала до моменту ухвалення Українською Центральною Радою IV-го Універсалу (22 січня 1918 р.). Але після його оприлюднення в таборі майже всі члени єврейської організації у Фрайштадті – в порушення попередніх домовленостей – заявили про своє неприйняття цього державно-політичного акту, опинившись фактично у фарватері противників української національної

державності. У зв'язку із такою позицією єврейської організації ГУР призупинила (і надалі вже не поновлювала) перерахування визначених сум для культурно-освітніх потреб єврейської таборової організації.

Після підписання мирної угоди в Бресті між УНР і державами Почв'їрного союзу та звернення української делегації до полонених українців у Австро-Угорщині увійти до складу національних українських формацій – члени єврейської організації у Фрайштадті заявили про свою «нейтральність» в українсько-більшовицькому протистоянні, та відповідно – про свою відмову приєднатись до українського війська. Більше того, провід Єврейського просвітнього гуртка ухвалив рішення про те, що ті його члени, які зголосились би до складу майбутньої української дивізії, будуть виключені зі складу єврейської організації як такі, що порушили її національну єдність [2, с.55].

Таке рішення керівництва єврейського національного гуртка призвело до розірвання (з ініціативи ГУР) всіх його дотеперішніх відносин з українською організацією, проте фінал українсько-єврейських відносин у таборовому вимірі стався у середині лютого 1918 р. Саме тоді у таборі було оповіщено про укладання списку добровольців до української дивізії, формування якої мало продовжитись вже в Україні (Володимир-Волинський). За згадками активного діяча української таборової громади П.Дубрівного – ця звістка призвела до миттєвої зміни настроїв членів Єврейської організації, які всі без виключення раптом висловили свою готовність влитись до складу цієї дивізії. У відповідь «Бойова управа», яка займалась справою її формування, ухвалила рішення про недоцільність прийому полонених євреїв до лав до дивізії. При цьому Управа зробила виключення для двох колишніх членів єврейської організації, які з самого початку симпатизували самостійницьким прагненням українців та були виключені зі складу Єврейського просвітнього гуртка через свою «проукраїнськість» [2, с.55].

***

Висновки. Отже, попри те, що на початковому етапі проведення в таборі Фрайштадт української національно-просвітницької роботи частина полонених євреїв поставились до неї з виразною неприхильністю, Просвітній відділ СВУ не вдавався до їх видалення з табору. Справа в тім, що зусиллями членів Просвітнього відділу вже на початку 1916 р. в їх настроях сталась суттєва зміна – завдяки успішному розгортанню української акції у Фрайштадті полонені з числа євреїв стала співпрацювати з українськими організаціями, маючи можливість організувати в таборі власне національне життя. Це стало можливим завдяки тому, що полонених євреїв і українців об'єднала

необхідність спільної боротьби з російським великодержавництвом та царським деспотизмом. Однією з перших спільних політичних акцій євреїв і українців у таборі стала артикуляція ними свого критичного ставлення до імперських порядків у Росії під час відвідування табору родовитою представницею Російського Червоного Хреста.

Великою мірою позитивні зрушення у налагодженні єврейсько-українського діалогу стали можливі завдяки полоненому Арону Ваксу, заходами якого були заснований перший єврейський культурно-просвітній осередок. Його зусиллями єврейський національний рух у Фрайштадті набув виразного політичного звучання, що уможливило заснувати єврейську національно-політичну організацію в таборі. Це стало можливим завдяки морально-матеріальній допомозі, яка була надана єврейській організації президією Союзу визволення України у Відні та українськими таборовими установами. Дуже важливим було те, що провідники єврейської та української організацій усвідомлювали нагальну необхідність політичного освідомлення поневолених російським царатом народів (зокрема – єврейського і українського), а також важливість українсько-єврейського порозуміння.

Вже навесні-влітку 1916 р. єврейський просвітній гурток зумів розбудувати свою діяльність у таборі, організовуючи для таборян національні культурно-мистецькі імпрези та провадячи освітні курси. Запорукою успіху в його роботі стало забезпечення регулярної фінансової допомоги з прибутків, отримуваних таборовою кооперативною спілкою «Чайня». Водночас українською організацією табору єврейському гурткові надавалось й вагоме нематеріальне сприяння – шляхом тимчасового надання на безоплатних засадах таборових приміщень для підготовки театральних вистав, концертів та проведення різних акцій національно-просвітницького змісту. Великою мірою саме завдяки цьому єврейський національний рух вийшов поза межі Фрайштадту – коли у квітні 1916 р. була заснована єврейська організація у таборі полонених вояків-українців зі складу царської армії Раштат (Німеччина).

На жаль попри задеклароване у цей час взаємне визнання національно-політичних прагнень обох народів (єврейського і українського) – темпи і характер державно-політичних перетворень в Україні спонукали єврейську організацію спочатку дистанціюватись, а потім заявити про своє неприйняття українського «усамостійнення». У свою чергу – таке неприхильне ставлення полонених євреїв до самостійницьких прагнень українців обумовило припинення, а потім й цілковитий розрив між двома громадами, що у свою

чергу поставило під сумнів набутий ними досвід у спільній боротьбі з російським деспотизмом.

Довідка

Вакс Арон – член Соціалістичної єврейської робітничої партії «Серп» (1904-1909 рр.), провадив революційну діяльність на Катеринославщині, пізніше напевно належав до складу Російської соціал-демократичної робітничої партії (РСДРП). У 1914 р. був мобілізований до складу Російської імператорської армії, потрапив у полон, після чого перебував у таборі Фрайштадт. Виступив ініціатором створення єврейського просвітницького гуртка в цьому таборі та був обраний його головою. Співробітничав з Просвітнім відділом СВУ в Фрайштадті. До серпня 1916 р. – голова єврейської політичної організації «Провізорче Центральне Бюро з'єднання Жидів на зайнятих територіях України» у таборі Фрайштадт. Після цього можливо був таємно переміщений до підросійської України для проведення революційної роботи. Подальша доля невідома.

Список використаних джерел та літератури:

1. Даниленко К. Розвій суспільно-національної думки в таборі Фрайштадт / К. Даниленко // Союз визволення України, 1914–1918. – Відень, Нью-Йорк: Червона калина, 1979. – С.13–32.
2. Дубрівний П. Сірожупанники (Перша Українська Стрілецько-козацька дивізія) / П. Дубрівний // За Державність. – Торонто, 1964. – Зб.10. – С.38–78.
3. Жидівський Просвітній Гурток // Розсвіт. – Раштат, 1916. – 27 квітня. – Ч.15–16. – С.15.
4. Кривошеєва Л.М. Єврейський культурно-просвітній рух у таборах військовополонених російської армії, 1914–1918 рр. / Л.М. Кривошеєва // Восьмі запорізькі єврейські читання: Зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2004. – С.62–66.
5. Кривошеєва Л.М. Національно-просвітня діяльність Союзу визволення України в таборах військовополонених українців (1914–1918 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Л.М. Кривошеєва. – Запоріжжя, 2009. – 242 с.
6. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний. – Прага, 1942. – Ч.1. – 367 с.
7. Охримович О. Економічна база існування «Фрайштадтської Республіки» (Кооператива «Власна поміч») / О. Охримович // Союз визволення України, 1914–1918. – Відень, Нью-Йорк: «Червона калина», 1979. – С.33–50.
8. Срибняк І. Из истории еврейского национального движения в лагере военнопленных царской армии Фрайштадт, Австро-Венгрия (1916–1917 гг.) / И.Срибняк // *Studia Żydowskie. Almanach*. – Zamość, 2021. – R. XI (Nr 11). – S. 35–42.
9. Срибняк І. Еврейские организации в лагерях военнопленных украинцев, служивших в российской армии в Австро-Венгрии и Германии (1915-1918 гг.) / И. Срибняк // Материалы Восьмой Ежегодной Международной Междисциплинарной конференции по иудаике. – Москва, 2001. – Вып.8, Ч.1. – С.70–78.
10. Срибняк І. «Люди с нерусской душой...»: реакція полонених українців та євреїв на відвідини Александрою Романовою табору Фрайштадт на початку 1916 р. / І. Срибняк// Уманська старовина. – Умань, 2016. – Вип. II. – С.41–48.
11. Срибняк І. «Що ви нам про книжки і науку? Ви нам хліба вистарайтеся...» (українська «пропаганда» в таборі Фрайштадт, Австро-Угорщина у кінці 1914 – на початку 1915 рр.) / І.Срибняк // Емінак. – Київ-Миколаїв, 2017. – № 2(18). – квітень-червень. – Т. 1. – С. 39–44.

12. Срібняк І. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920 рр.) / І. Срібняк. – К., 1999. – 296 с.
13. ЦДАВО України, ф.4404, оп.1, спр.18.
14. ЦДАВО України, ф.4404, оп.1, спр.267.
15. ЦДАВО України, ф.4404, оп.1, спр.30.
16. ЦДАВО України, ф.4404, оп.1, спр.9.
17. ЦДАВО України, ф.4405, оп.1, спр.60.
18. ЦДАВО України, ф.4406, оп.1, спр.18.
19. ЦДАВО України, ф.4406, оп.1, спр.5.
20. Fellner F. Die Stadt in der Stadt. Das Kriegsgefangenenlager in Freistadt 1914–1918 / F. Fellner // *Oberösterreichische Heimatblätter*. – 1989. – №43 Jg., Heft 1. – S. 3–32.
21. Leidinger H. Verwaltete Massen. Kriegsgefangene in der Donaumonarchie 1914–1918 / H. Leidinger, V. Moritz // *Kriegsgefangene im Europa des Ersten Weltkriegs*. – 2006. – S. 35–66.
22. Moritz V. The Treatment of Prisoners of War in Austria-Hungary 1914–1915: The Historiography of Prisoners of War in the Late Habsburg Empire / V. Moritz // *1914: Austria-Hungary, the Origins, and the First Year of World War I*. New Orleans, Louisiana (USA), 2014. – S. 233–246.
23. Moritz V. Kriegsgefangenschaft im Ersten Weltkrieg in Österreich-Ungarn: Themen und Fragestellungen als Ausgangspunkt neuer Forschungen / V. Moritz // *Die Mittelmächte und der Erste Weltkrieg*. – Wien, 2016. – S. 292–300.
24. Moritz V. Zwischen Nutzen und Bedrohung. Die russischen Kriegsgefangenen in Österreich 1914–1921 / V. Moritz. – Bonn, 2015.
25. Moritz V. Zwischen allen Fronten. Die russischen Kriegsgefangenen in Österreich im Spannungsfeld zwischen Nutzen und Bedrohung, (1914 – 1921) / V. Moritz. – Diss. Vienne, 2001.
26. Moritz V. Das russische Kriegsgefangenenwesen 1914–1920 / V. Moritz // *Österreichische Osthefte*. – 1999. – 41. Jg., Heft 1. – S. 83–106.
27. Rappersberger P. Das Kriegsgefangenenlager Freistadt 1914–1918 / P. Rappersberger. – Diplomarbeit Universität Wien, 1988.
28. Sribnyak I. National and Political Activity of the Jewish Prisoners of War from the Russian Army at the Freistadt Camp (Austria-Hungary) in 1916 – early 1918 // I. Sribnyak, N. Yakovenko, Ye Spitsin // *Przestrzeń Społeczna*. Rzeszów. – 2021. – 2 (22). – P. 157–179.

References:

1. Danylenko, K. (1979). Rozvij suspilno-nacionalnoyi dumky v tabori Frajshtadt. *Soyuz vyzvolennya Ukrayiny, 1914-1918*. Viden, Nyu-Jork: Chervona kalyna, 13–32. [In Ukrainian].
2. Dubrivnyj, P. (1964). Sirozhupannyky (Persha Ukrayinska Strilecko-kozacka dyviziya). *Za Derzhavnist*, Toronto, 10, 38–78. [In Ukrainian].
3. Zhydivskij Prosvitnij Hurtok (1916, kvitnya 27). *Rozsvit*. Rashtat, 15–16, 15. [In Ukrainian].
4. Kryvosheyeva, L.M. (2004). Yevrejskij kulturno-prosvitnij ruh u taborah vijskovopolonenyh rosijskoyi armiyi, 1914–1918 rr. *Vosmi zaporizki yevrejski chytannya*. Zaporizhzhya, 62–66. [In Ukrainian].
5. Kryvosheyeva, L.M. (2009). *Nacionalno-prosvitnyia diyalnist Soyuzu vyzvolennya Ukrayiny v taborax vijskovopolonenykh ukrayinciv (1914–1918 rr.)*. Dys. kand. ist. nauk. Zaporizhzhya. [In Ukrainian].
6. Narizhnyj, S. (1942). *Ukrayinska emigraciya: kulturna praca ukrayinskoyi emigraciyi mizh dvoma svitovymy vijnamy*. (1). Praha. [In Ukrainian].
7. Oxymovych, O. (1979). Ekonomichna baza isnuvannya «Frajshtadtskoyi Respubliky» (Kooperatyva «Vlasna pomich») *Soyuz vyzvolennya Ukrayiny, 1914–1918*, 33–50. [In Ukrainian].
8. Sribnyak, I. (2021) Iz istorii yevrejskogo natsionalnogo dvizheniya v lagere voyennoplennykh tsarskoy armii Frayshtadt, Avstro-Vengriya (1916–1917 gg.) *Studia Żydowskie. Almanach*, XI (11), 35–42. [in Russian].

9. Sribnyak, I. (2001). Yevreyskiye organizatsii v lageryakh voyennoplennykh ukrainsev, sluzhivshikh v rossiyskoy armii v Avstro-Vengrii i Germanii (1915–1918 gg.) *Materialy Vosmoy Yezhegodnoy Mezhdunarodnoy Mezhdistsiplinarnoy konferentsii po iudaike*. (s. 70–78). [in Russian].
10. Sribnyak, I. (2016). «Lyudy s nerusskoj dushoj...»: reakciya polonenyx ukrayinciv ta yevreyiv na vidvidyny Aleksandroyu Romanovoyu taboru Frajshtadt na pochatku 1916 r. *Umanska starovyna*, 2, 41–48. [In Ukrainian].
11. Sribnyak, I. (2017). «Shho vy nam pro knyzhky i nauku? Vy nam hliba vystarajtesya...» (ukrayinska «propahanda» v tabori Frajshtadt, Avstro-Uhorshhyna u kinci 1914 – na pochatku 1915 rr.). *Eminak*, 2(18), 1, 39–44. [In Ukrainian].
12. Sribnyak, I. (1999). *Poloneni ukrayinci v Avstro-Uhorshhyni ta Nimechchyni (1914–1920 rr.)*. Kyiv. [In Ukrainian].
13. Centralnyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy (CDAVO Ukrainy), f.4404, op.1, spr.18.
14. CDAVO Ukrainy, f.4404, op.1, spr.267.
15. CDAVO Ukrainy, f.4404, op.1, spr.30.
16. CDAVO Ukrainy, f.4404, op.1, spr.9.
17. CDAVO Ukrainy, f.4405, op.1, spr.60.
18. CDAVO Ukrainy, f.4406, op.1, spr.18.
19. CDAVO Ukrainy, f.4406, op.1, spr.5.
20. Fellner, F. (1989). Die Stadt in der Stadt. Das Kriegsgefangenenlager in Freistadt 1914–1918. *Oberösterreichische Heimatblätter*, 43, 1, 3–32. [in Deutsch].
21. Leidinger, H., & Moritz, V. (2006). Verwaltete Massen. Kriegsgefangene in der Donaumonarchie 1914–1918, *Kriegsgefangene im Europa des Ersten Weltkriegs*, 35–66. [in Deutsch].
22. Moritz, V. (2014). The Treatment of Prisoners of War in Austria-Hungary 1914 –1915: The Historiography of Prisoners of War in the Late Habsburg Empire. *1914: Austria-Hungary, the Origins, and the First Year of World War I*, (pp. 233–246). [In English].
23. Moritz, V. (2016). Kriegsgefangenschaft im Ersten Weltkrieg in Österreich-Ungarn: Themen und Fragestellungen als Ausgangspunkt neuer Forschungen, *Die Mittelmächte und der Erste Weltkrieg*, 292–300. [in Deutsch].
24. Moritz, V. (2005). *Zwischen Nutzen und Bedrohung. Die russischen Kriegsgefangenen in Österreich 1914–1921*. Bonn. [in Deutsch].
25. Moritz, V. (2001). *Zwischen allen Fronten. Die russischen Kriegsgefangenen in Österreich im Spannungsfeld zwischen Nutzen und Bedrohung, (1914–1921)*. Diss. Vienne. [in Deutsch].
26. Moritz, V. (1999). Das russische Kriegsgefangenenwesen 1914–1920, *Österreichische Osthefte*, 41, 1, 83–106. [in Deutsch].
27. Rappersberger, P. (1988). *Das Kriegsgefangenenlager Freistadt 1914–1918*. Diplomarbeit Universität Wien. [in Deutsch].
28. Sribnyak, I., Yakovenko, N., & Spitsin, Ye. (2021). National and Political Activity of the Jewish Prisoners of War from the Russian Army at the Freistadt Camp (Austria-Hungary) in 1916 – early 1918. *Przestrzeń Społeczna*. Rzeszów, 2 (22), 157–179. [In English].

Ihor Sribnyak,

*Dr. Habil. (History), Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine*

SOCIO-POLITICAL GAINS AND LOSSES OF THE JEWISH NATIONAL ORGANIZATION IN THE FREISTADT CAMP, AUSTRIA-HUNGARY (1916 - EARLY 1918)

Annotation. The article reveals the specifics of the Jewish national organization in the Freistadt camp (Austria-Hungary) functioning. The organization's establishment was made possible with the assistance of the Presidium of the Union for the Liberation of Ukraine in Vienna and the Ukrainian camp community. It was very important that the leaders of the Jewish and Ukrainian organizations realized the urgent need for political awareness of peoples enslaved by the Russian tsar (in particular, the Jewish and Ukrainian), and the importance of Ukrainian-Jewish understanding. One of the first joint political actions of Jews and Ukrainians in the camp was their articulation of their critical attitude to the imperial order in Russia during a visit to the camp by the representative of the Russian Red Cross A.V. Romanova.

Already in the spring and summer of 1916, the Jewish educational group managed to expand its activities in the camp, organizing national cultural and artistic events for the campers and conducting educational courses. The key to success in its work was the provision of regular financial assistance from the profits of the camp cooperative union «Tea». At the same time, the Ukrainian organization of the camp provided significant intangible assistance to the Jewish group - by temporarily providing free of charge camp premises for theatrical performances, concerts and various national educational events.

Unfortunately, despite the mutual recognition of the national and political aspirations of both peoples (Jewish and Ukrainian), the pace and nature of state and political transformations in Ukraine prompted the Jewish organization to distance itself first and then declare its rejection of Ukrainian «independence». In turn, such a hostile attitude of the captured Jews to the independent aspirations of Ukrainians led to the cessation, and then a complete break between the two communities, which in turn called into question their experience in the joint struggle against Russian despotism.

Key words: *captured Ukrainians and Jews, cultural and educational circle, community, commandant's office, Freistadt camp, Austria-Hungary.*

Надійшла до редколегії 27.07.2022